

Third Places for Urban Sociability; Identifying Third Places for Urban Desegregation (Koy-e Golestan, Sabzevar)*

Original Article

Seyede Mahsa Mousavi Shilgani¹, Bahram Siavashpor², Ali Asghar Abroon^{3}**

1- Ph.D. Candidate in Architecture, Department of Architecture, Faculty of Art and Architecture, Islamic Azad University, Mashhad, Iran

2- Assistant Professor, Department of Architecture, Faculty of Architecture and Urbanism, Hakim Sabzevari University, Sabzevar, Iran

3- Ph.D. in Urbanism, Senior Lecturer, Department of Urbanism, Faculty of Architecture and Urbanism, Hakim Sabzevari University, Sabzevar, Iran

ARTICLE INFO

Article History

Received: 2025-04-20

Revised: 2025-05-16

Accepted: 2025-05-22

Keywords

Behavioral Settings

Koy-e Golestan

Segregation

Sociability

Third place

ABSTRACT

Introduction

While sociable spaces in deprived and less-developed urban areas play a significant role in strengthening social cohesion, enhancing the sense of safety and perceived security, receiving local support, social trust, and increasing participation, numerous advantages have been mentioned for third places as a type of urban public sociable spaces that people choose for interaction, ordinary life, and informal social gatherings. Third places, as spaces between home (first place) and workplace (second place), constitute a social territory for giving meaning to informal life, repairing formal and family life, and facilitating friendly social relationships. Third places connect individuals to social capital networks, support, resources, and information by creating economic opportunities, professional connections, and gaining support for their users. They serve not only as places to meet people's consumer needs but also as spaces to fulfill their psychological and emotional needs, such as receiving solidarity and emotional support, commercial friendship, and loyalty, facilitating urban life for public and informal life of friends, neighbors, and strangers. Golestan District (Koy-e Golestan), as an ethnic settlement in the historical and commercial center of Sabzevar city, suffers from severe segregation. For several years, its residents have been seeking a way out of the economic and social deadlock caused by their socio-spatial segregation and profound integration into urban society. With an area of 7.6 hectares and a population of 765, this district faces numerous social, economic, physical, and functional problems. Social interactions and economic exchanges between district residents and other Sabzevar citizens are at their lowest level. On the one hand, the spatial-physical and functional unacceptability of the district, along with the lack of any social interactions accompanied by mental preconceptions and stereotypical views of the district and its residents by urban society, necessitates the creation and adaptation of existing and possible spaces that strengthen social interactions between district residents and urban culture.

Materials and Methods

This research was conducted using a qualitative approach with a descriptive-analytical method. The conceptual framework of third place theory and behavioral setting theory was employed to iden-

* This article is derived from the first author's Master's thesis in Architecture, supervised by the second author and advised by the third author, entitled "Design social public space based on third-place attitude (Case study: old context of koy-e Golestan in sabzevar)" conducted in the Department of Architecture and Urbanism, Faculty of Architecture and Urbanism, Hakim Sabzevari University.

** Corresponding author: a.abroon@hsu.ac.ir

tify the third places in Golestan District. The behavioral settings of third places were studied in two dimensions: place (behavioral setting), including spatial-physical and functional characteristics, and ongoing behaviors in space using the behavioral mapping method. Data collection was carried out in several stages. First, considering the isolation and segregation conditions of Golestan District, researchers, after providing explanations to local trustees and multiple visits to the district, tried to gain necessary trust and acceptance through friendly conversations while becoming familiar with the general conditions of the district. Then, to identify the aforementioned third places, the process was conducted based on the conceptual framework, research design, and spatial and social characteristics proposed for third places in the research literature through non-participatory observations. In the subsequent stage, the spatial-physical, functional, and social characteristics of the identified third places were examined based on the research design using observations, image recording, and behavioral mapping. For this purpose, after multiple visits to the district and identifying the main ongoing activities in the space, through daily observations, recorded images, and schematic note-taking with icon assignment to each ongoing activity in the space, as well as displaying the occurrence position of each activity on maps, studies were conducted over three days in two shifts (morning and evening) for half an hour on each third place. Additionally, to gain residents' lived experiences, semi-structured interviews were conducted with individuals randomly selected from regular attendees at various locations within the district. It is worth mentioning that the behavioral mapping process involved identifying main activities in space, daily observations, recorded images, and schematic note-taking with icon assignment to each ongoing activity in space, and displaying the occurrence position of each activity on maps. Also, it should be noted that purchasing behaviors, given their infrequent occurrence, included any interactive behavior related to purchasing, such as greeting, product inquiries, bargaining, and payment (whether resulting in purchase or not). In contrast, non-interactive behaviors like looking at goods were not recorded due to their non-social nature.

Findings

Based on these research findings and by spatial-physical, functional, and social characteristics proposed for third places, five places meeting the conditions and matching third place characteristics were identified in the Golestan District. All these places are located in the upper half of Golestan District, close to the district's commercial spaces or within the residential fabric of the district. No third place was identified in the lower half of the district, where fewer open and collective spaces exist. Regarding spatial position, these places are mainly located at points with spatial openness relative to their surrounding passages. Spaces adjacent to open areas, intersections of several passages, or setbacks along a passage have, due to spatial openness, enabled more people to be present in these places and provided the foundation for forming the district's third places. The dominant activity in these places is conversation, standing or sitting facing the adjacent square or passage. Also, interview results show that Golestan District residents' location selection for social interactions depends on physical and social factors. Interviewees specifically mentioned appropriate shade, desirable open space, steps for sitting, proximity to home, and desirable vegetation coverage. Analysis of these findings, in addition to matching these characteristics with criteria proposed for third place theory, shows that spaces used by district residents are neutral environments

where people can easily be present, and conversation is the main activity. Furthermore, among the identified third places, two locations (numbers 1 and 2) are situated along Golestan passage, where commercial activities also take place in addition to usual social interactions among residents. Part of these economic interactions occurs between district residents and citizens who enter the district's main commercial passage for shopping. In contrast, the other three third places (numbers 3, 4, and 5) located in the inner areas of the district and away from commercial and workshop spaces, only witness the presence of district residents in gatherings and joint activities such as sharing household chores, childcare, eating food, and smoking (hookah). This study reveals that appropriate open space and steps for sitting are important factors in forming third places in the district. On the other hand, in conditions of limited green space in the district and the semi-arid climate of Sabzevar city, shading and relatively desirable vegetation coverage of some third places were other important items reported in interviews by residents.

Conclusion

The findings of this research indicate that five third places can be identified in Golestan District that can play an important role in reducing segregation in this area. The identified commercial third places (numbers 1 and 2), with their sociability capacities and creation of social acceptance among both district residents and citizens, can provide an appropriate foundation for reducing segregation and integrating the neighborhood's public space into the broader public arena of Sabzevar's historical and commercial fabric. Proper preparation of these commercial third places in future programs can significantly improve sociability and reduce the district's segregation problems. Additionally, addressing the other three third places is particularly important due to their effects on social capital, mental and social health, resilience, and empowerment of residents. In this regard, and based on contact theory, daily interpersonal contact between different groups potentially provides the foundation for reducing stereotypical views and prejudice, and creating positive attitudes toward other groups. Therefore, improving the accessibility, security, and safety of these spaces, along with the possibility of meeting various user needs, especially providing shelter, pause, and sitting spaces through simple and unpretentious yet suitable designs, can play an important role in providing the foundation for presence and commercial interactions of different social groups. This study suggests that enhancing the identified commercial third places could significantly improve sociability and reduce segregation issues in the district. The research indicates that these spaces, particularly those adjacent to the Koy-e Golestan main commercial corridor, have the potential to accommodate economic and social interactions between residents and host citizens, thereby contributing to the integration of the marginalized community into the broader urban society. Therefore, improving the spatial quality of identified third places using mentioned third place characteristics like enhancing environmental aesthetics, social inclusion, creating appropriate spaces for stopping and sitting, providing proper lighting, improving green space, and installing supportive equipment that enhances space attendance, beside the integration of local commercial and service spaces such as bakeries, butcher shops, barbershops, along with sports equipment, children's playgrounds, and water fountains and shelters could significantly strengthen the role of these third places in the neighborhood's social life.

COPYRIGHTS

©2022 The author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution (CC BY 4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, as long as the original authors and source are cited. No permission is required from the authors or the publishers.

HOW TO CITE THIS ARTICLE

Mousavi Shilgani S. M. Siavashpor B. Abroon A. A. Third Places for Urban Sociability; Identifying Third Places for Urban Desegregation (Koy-e Golestan, Sabzevar). Urban Economics and Planning Vol 6(2):186-202. [In Persian]

DOI: 10.22034/UEP.2025.517937.1626

مکان های سوم بستری برای اجتماع پذیری شهری؛

شناسایی مکان های سوم کوی گلستان (سبزوار) در راستای کاهش جدایی گزینی*

مقاله پژوهشی

سیده مهسا موسوی شیلگانی^۱؛ بهرام سیاوش پور^۲؛ علی اصغر آبرون^{۳*}

۱- پژوهشگر دکتری معماری، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مشهد، مشهد، ایران

۲- استادیار، گروه معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه حکیم سبزواری، سبزوار، ایران

۳- دکتری شهرسازی و مدرس گروه شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه حکیم سبزواری، سبزوار، ایران

چکیده

مقدمه

در حالی که فضاهای اجتماع پذیر در مناطق محروم و کم توسعه شهری نقش مهمی در تقویت انسجام اجتماعی، افزایش احساس امنیت و حس امنیت ادراک شده، دریافت حمایت محلی، اعتماد اجتماعی و افزایش مشارکت ایفا می کنند، مزایای متعددی برای مکان های سوم به عنوان نوعی از فضاهای عمومی اجتماع پذیر شهری که مردم برای تعامل، زندگی عادی و گردهمایی های اجتماعی غیررسمی انتخاب می کنند، ذکر شده است. مکان های سوم، به عنوان فضاهایی میان خانه (مکان اول) و محل کار (مکان دوم)، قلمروی اجتماعی برای منابعی به زندگی غیررسمی، ترمیم زندگی رسمی و خانوادگی، و تسهیل روابط اجتماعی دوستانه را تشکیل می دهند. مکان های سوم افراد را به شبکه های سرمایه اجتماعی، حمایت، منابع و اطلاعات متصل می کنند و از طریق ایجاد فرصت های اقتصادی، ارتباطات حرفه ای و کسب حمایت برای کاربران شان عمل می کنند. آن ها نه تنها به عنوان مکان هایی برای تأمین نیازهای فیزیکی مردم عمل می کنند، بلکه به عنوان فضاهایی برای تأمین نیازهای روانی و عاطفی آن ها مانند دریافت همبستگی و حمایت عاطفی، دوستی تجاری و وفاداری، تسهیل زندگی شهری برای زندگی عمومی و غیررسمی دوستان، همسایگان و غریبه ها خدمت می کنند. کوی گلستان، به عنوان سکونتگاه قومیتی در مرکز تاریخی و تجاری شهر سبزوار، از جدایی گزینی شدید رنج می برد و برای چندین سال ساکنان آن به دنبال راهی برای خروج از بن بست اقتصادی و اجتماعی ناشی از جدایی گزینی فضایی - اجتماعی، و ادغام جدی در جامعه شهری هستند. این محله با مساحت ۷/۶ هکتار و جمعیت ۷۶۵ نفر با مشکلات متعدد اجتماعی، اقتصادی، فیزیکی و کارکردی مواجه است. تعاملات اجتماعی و مبادلات اقتصادی بین ساکنان محله و سایر شهروندان سبزوار در پایین ترین سطح قرار دارد. از طرفی دیگر، عدم پذیرندگی فضایی - فیزیکی و کارکردی محله، همراه با فقدان هرگونه تعامل اجتماعی همراه با پیش فرض های ذهنی و دیدگاه های قالبی محله و ساکنانش توسط جامعه شهری، ایجاد و تطبیق فضاهای موجود و ممکن که تعاملات اجتماعی بین ساکنان محله و جامعه شهری را تقویت کند، ضروری می سازد.

مواد و روش ها

این پژوهش با استفاده از رویکرد کیفی با روش توصیفی - تحلیلی انجام شده است. در این رابطه، برای شناسایی مکان های سوم در کوی گلستان، چارچوب مفهومی نظریه مکان سوم و نظریه قرارگاه رفتاری به کار گرفته شده است. مطالعه قرارگاه های رفتاری مکان های سوم در دو بُعد مکان (قرارگاه رفتاری) شامل ویژگی های فضایی - فیزیکی و کارکردی، و رفتارهای جاری در فضا با استفاده از روش نقشه برداری رفتاری انجام پذیرفته است. گردآوری داده ها در چندین مرحله انجام گرفته است. ابتدا، با

اطلاعات مقاله

تاریخ های مقاله

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۱/۳۱

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۲/۲۶

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۳/۰۱

کلمات کلیدی

اجتماع پذیری

جدایی گزینی

قرارگاه های رفتاری

کوی گلستان

مکان سوم

* این مقاله برگرفته از پایان نامه کارشناسی ارشد معماری نویسنده نخست و به راهنمایی نویسنده دوم و مشاوره نویسنده سوم است که با عنوان «طراحی فضای عمومی اجتماع پذیر براساس نگرش مکان سوم (نمونه موردی، بافت فرسوده کوی گلستان سبزوار)» در گروه معماری و شهرسازی دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه حکیم سبزواری انجام پذیرفته است.

** نویسنده مسئول: a.abroon@hsu.ac.ir

(شماره‌های ۱ و ۲) در امتداد گذر گلستان واقع شده‌اند که علاوه بر تعاملات اجتماعی معمول در میان ساکنان، فعالیت‌های تجاری نیز در آن‌ها انجام می‌شود. بخشی از این تعاملات اقتصادی بین ساکنان محله و شهروندانی که برای خرید وارد گذر تجاری اصلی محله می‌شوند، رخ می‌دهد. در مقابل، سه مکان سوم دیگر (شماره‌های ۳، ۴ و ۵) که در مناطق درونی محله و دور از فضاهای تجاری و کارگاهی واقع شده‌اند، تنها شاهد حضور ساکنان محله در گردهایی‌ها و فعالیت‌های مشترک مانند تقسیم کارهای خانگی، مراقبت از کودکان، خوردن غذا و کشیدن قلیان هستند. این مطالعه نشان می‌دهد فضای باز مناسب و وجود پله‌ها برای نشستن عوامل مهمی در تشکیل مکان‌های سوم در محله هستند. از طرف دیگر، در شرایط محدودیت فضای سبز در محله و آب‌وهوای نیمه‌خشک شهر سبزوار، سایه‌اندازی و پوشش گیاهی نسبتاً مطلوب برخی مکان‌های سوم از دیگر موارد مهم گزارش شده در مصاحبه‌ها توسط ساکنان بود.

نتیجه‌گیری

یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد پنج مکان سوم در کوی گلستان قابل شناسایی است که می‌تواند نقش مهمی در کاهش جدایی‌گزینی در این منطقه ایفا کند. مکان‌های سوم تجاری شناسایی شده (شماره‌های ۱ و ۲)، با ظرفیت‌های اجتماع‌پذیری و ایجاد پذیرش اجتماعی در میان ساکنان محله و شهروندان، می‌توانند زمینه مناسبی برای کاهش جدایی‌گزینی و ادغام فضای عمومی محله در عرصه عمومی گسترده‌تر بافت تاریخی و تجاری سبزوار فراهم کنند. مناسب‌سازی این مکان‌های سوم تجاری در برنامه‌های آتی می‌تواند تأثیر بسزایی بر ارتقای اجتماع‌پذیری و کاهش مشکلات جدایی‌گزینی محله داشته باشد. علاوه بر این، پرداختن به سه مکان سوم دیگر به دلیل اثرات آن‌ها بر سرمایه اجتماعی، سلامت روانی و اجتماعی، تاب‌آوری و توانمندسازی ساکنان بسیار مهم است. در این رابطه، بر اساس نظریه تماس، تماس روزانه بین فردی بین گروه‌های مختلف به طور بالقوه زمینه کاهش دیدگاه‌های قالبی، تعصب و ایجاد نگرش‌های مثبت نسبت به گروه‌های دیگر را فراهم می‌کند. بنابراین، بهبود دسترسی، امنیت و ایمنی این فضاها، همراه با امکان برآوردن نیازهای مختلف کاربران، به‌ویژه فراهم کردن سرپناه، مکت و فضاهای نشستن از طریق طراحی‌های ساده و بی‌تکلف ولی مناسب، می‌تواند نقش مهمی در فراهم کردن زمینه حضور و تعاملات تجاری گروه‌های اجتماعی مختلف ایفا کند. این مطالعه پیشنهاد می‌کند که ارتقای مکان‌های سوم تجاری شناسایی شده می‌تواند به طور قابل توجهی اجتماع‌پذیری را بهبود بخشد و مسائل جدایی‌گزینی در محله را کاهش دهد. پژوهش حاضر نشان می‌دهد این فضاها، به‌ویژه آن‌هایی که مجاور مسیر اصلی تجاری کوی واقع شده‌اند، پتانسیل پذیرش تعاملات اقتصادی و اجتماعی بین ساکنان و شهروندان میزبان را دارند و به این ترتیب به ادغام جامعه حاشیه‌نشین در جامعه شهری گسترده‌تر کمک می‌کنند. بنابراین مناسب‌سازی مکان‌های سوم شناسایی شده کوی از طریق ویژگی‌های مطرح شده در نظریه مکان سوم شامل رسیدگی به کیفیت ظاهری محیط، مناسب‌سازی فضا به منظور امکان حضور اقشار مختلف، ایجاد فضاهای مناسب برای توقف و نشستن در مکان، تأمین روشنایی در شب، بهبود کیفیت فضای سبز، و استقرار تجهیزات پشتیبان و ارتقا‌دهنده حضورپذیری فضا همچون اختصاص میان‌افزاهایی همچون فضاهای خدماتی و تجاری محلی همچون نانواپی، قصابی، آرایشگاه و غیره، در کنار استفاده از تجهیزات ورزشی، بازی کودکان، و آبخوری و سایبان می‌تواند نقش بسزایی در تقویت جایگاه مکان‌های سوم یادشده در زندگی اجتماعی محله داشته باشد.

در نظرگیری شرایط انزوا و جدایی‌گزینی کوی گلستان، پژوهشگران پس از ارائه توضیحات به معتمدان محلی و بازدیدهای متعدد از محله، سعی کردند از طریق گفت‌وگوهای دوستانه اعتماد و پذیرش لازم را کسب کنند و در عین حال، با شرایط کلی محله آشنا شوند. سپس برای شناسایی مکان‌های سوم یادشده، مبتنی بر چارچوب مفهومی، طرح پژوهش، و ویژگی‌های فضایی و اجتماعی مطرح شده برای مکان‌های سوم در ادبیات پژوهش و بر اساس مشاهدات غیرمشارکتی انجام شد و در مرحله بعد نیز در بررسی ویژگی‌های فضایی - کالبدی، کارکردی، و اجتماعی مکان‌های سوم شناسایی شده مبتنی بر طرح پژوهش به کمک مشاهدات، ثبت تصاویر، و تهیه نقشه‌برداری‌های رفتاری اقدام شده است. به این منظور پس از حضور چندین باره در کوی، شناسایی فعالیت‌های اصلی در جریان در فضا، با توجه به مشاهدات روزانه، تصاویر ثبت شده، و ثبت‌برداری‌های شماتیک و اختصاص آیکون به هریک از فعالیت‌های جاری در فضا و همچنین نمایش موقعیت وقوع هر یک از فعالیت‌ها روی نقشه، طی سه روز در دو نوبت صبح و عصر و هربار به مدت نیم ساعت روی هر مکان سوم مورد هم‌پوشانی قرار گرفت. علاوه بر این، برای دستیابی به تجربیات زیسته ساکنان، مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته با افرادی که به صورت تصادفی از حاضران ثابت در مکان‌های مختلف محله انتخاب شده بودند، انجام شد. درخور یادآوری است فرایند نقشه‌برداری رفتاری شامل شناسایی فعالیت‌های اصلی در فضا، مشاهدات روزانه، تصاویر ثبت شده و یادداشت‌برداری شماتیک با تخصیص نماد به هر فعالیت جاری در فضا، و همچنین نمایش موقعیت وقوع هر فعالیت روی نقشه‌ها بود. همچنین باید توجه داشت که رفتارهای خرید، با توجه به وقوع غیرمکرر آن‌ها، شامل هر رفتار تعاملی مربوط به خرید مانند سلام کردن، پرسش درباره محصولات، چانه‌زنی و پرداخت (چه منجر به خرید شود یا نه) می‌شد، در حالی که رفتارهای غیرتعاملی مانند نگاه کردن به کالاها به دلیل ماهیت غیراجتماعی آن‌ها ثبت نشد.

یافته‌ها

بر اساس یافته‌های این پژوهش و مطابق با ویژگی‌های فضایی - فیزیکی، کارکردی و اجتماعی پیشنهاد شده برای مکان‌های سوم، پنج مکان واجد شرایط و منطبق با ویژگی‌های مکان سوم در کوی گلستان شناسایی شد. همه این مکان‌ها در نیمه بالایی کوی گلستان، نزدیک به فضاهای تجاری محله یا در درون بافت مسکونی محله واقع شده‌اند. هیچ مکان سومی در نیمه پایینی محله که فضاهای باز و جمعی کمتری وجود دارد، شناسایی نشد. از نظر موقعیت فضایی، این مکان‌ها عمدتاً در نقاطی واقع شده‌اند که نسبت به گذرگاه‌های اطرافشان دارای گشودگی فضایی هستند. فضاهای مجاور مناطق باز، تقاطع چندین گذرگاه، یا عقب‌نشینی در امتداد گذرگاه به دلیل گشودگی فضایی، امکان حضور افراد بیشتری را در این مکان‌ها فراهم کرده و زمینه تشکیل مکان‌های سوم محله را فراهم کرده‌اند. فعالیت غالب در این مکان‌ها گفت‌وگو است که ایستاده یا نشسته رو به میدان یا گذرگاه مجاور صورت می‌گیرد. همچنین، نتایج مصاحبه‌ها نشان می‌دهد انتخاب مکان برای تعاملات اجتماعی توسط ساکنان کوی گلستان به مجموعه‌ای از عوامل فیزیکی و اجتماعی بستگی دارد. مصاحبه‌شوندگان به طور خاص ویژگی‌هایی مانند سایه مناسب، فضای باز مطلوب، پله‌ها برای نشستن، نزدیکی به خانه و پوشش گیاهی مطلوب را ذکر کردند. تحلیل این یافته‌ها، علاوه بر انطباق این ویژگی‌ها با معیارهای پیشنهاد شده برای نظریه مکان سوم، نشان می‌دهد فضاهای مورد استفاده ساکنان محله، محیط‌های خنثی هستند که افراد به راحتی می‌توانند در آن‌ها حضور داشته باشند و گفت‌وگو فعالیت اصلی آن‌ها است. از طرفی، در میان مکان‌های سوم شناسایی شده، دو مکان

مقدمه

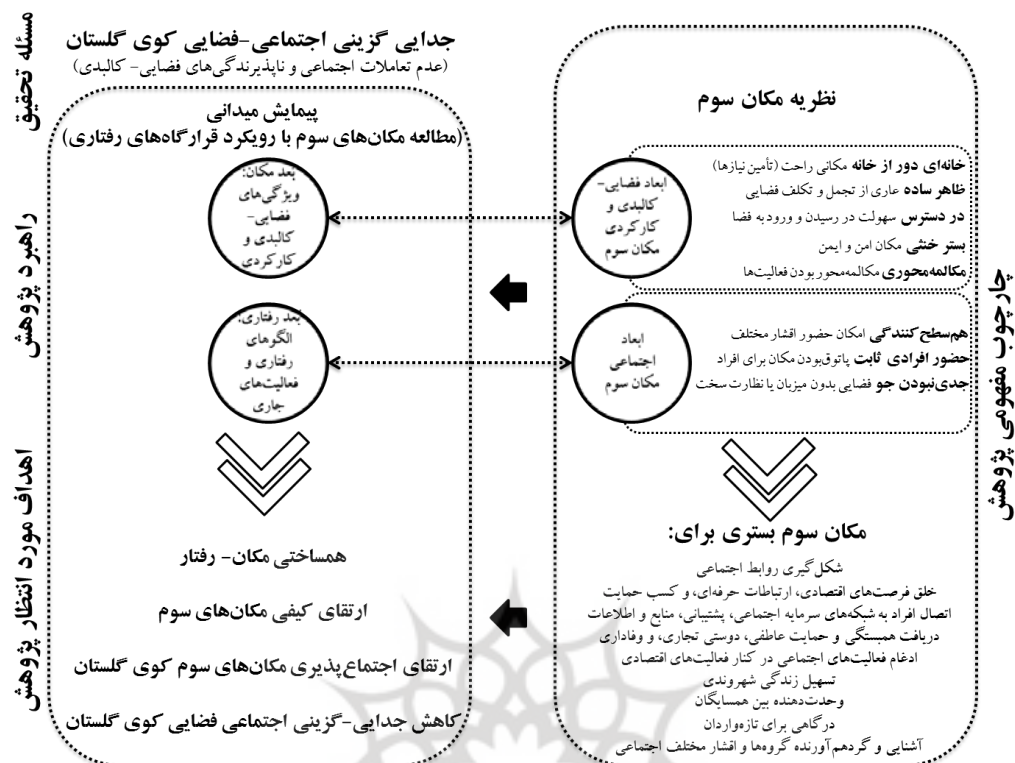
با پیش‌فرض‌های ذهنی و نگاه قالبی نسبت به کوی و ساکنان آن از سوی جامعه شهری همراه بوده است (Abroon et al., 2024)، ایجاد و مناسب‌سازی فضاهای موجود و ممکن و تقویت‌کننده تعاملات اجتماعی بین ساکنان کوی و جامعه شهری را ضروری می‌کند.

از طرفی در حالی که عموماً فضای اجتماع‌پذیر به فضایی اشاره دارد که تمایل به جمع کردن افراد به گرد همدیگر را دارد، امکان حضور افراد به صورت گروهی را بهبود می‌بخشد و زمینه تعامل و همزیستی افراد جامعه را فراهم می‌آورد (60؛ Abroon & Asaadi jafarabad, 2024). بر مبنای نظریه قرارگاه‌های رفتاری، هر فعالیت برای بروز به فضایی ویژه با قرارگاه رفتاری مناسب خود نیاز دارد که در صورت نبود فضای مطلوب، بروز آن فعالیت با مشکل مواجه می‌شود (67؛ Ramezani et al., 2022). به بیانی، یک قرارگاه رفتاری همچون یک واحد اجتماعی کوچک از طریق هم‌ساختی مطلوب یک فعالیت و یک مکان به بروز منظم و قاعده‌مند فعالیت‌های ضروری، ثابت و تکرارشونده در قالب یک فضای خاص و زمان مشخص اثر مطلوبی می‌گذارد، موجبات دعوت‌کنندگی و استطاعت محیطی مکان یادشده برای استمرار آن فعالیت را فراهم می‌آورد (10؛ Golrokh, 2010؛ Eslami et al., 2022). لذا این پژوهش با توجه به ظرفیت‌های مکان سوم در ایجاد آشنایی و تعاملات غیررسمی اقشار مختلف جامعه، تسهیل زندگی شهروندی، و شکل‌گیری روابط اجتماعی تلاش دارد با بازنشاسایی مکان‌های سوم موجود در محدوده با رویکرد مطالعه قرارگاه‌های رفتاری زمینه تقویت حضورپذیری این فضاها را فراهم آورده، تلاشی به منظور کاهش جدایی‌گزینی‌های یادشده در کوی صورت دهد. در این راستا، این پژوهش در ادامه ضمن پرداختن به ادبیات و پیشینه پژوهشی، در بخش مربوط به مطالعه میدانی به بررسی مکان‌های سوم کوی از منظر مطالعه قرارگاه‌های رفتاری می‌پردازد. بنابراین، همان‌گونه که نظریه قرارگاه‌های رفتاری به وابستگی دو مفهوم مکان و فعالیت، و لزوم سازگاری و همساختی (Synomorph) بین دو عنصر رفتار و مکان در جهت شکل‌گیری فعالیت‌های مختلف می‌پردازد (2022؛ Eslami et al., 2015؛ Ghalehnoee & Siyami)، و مشاهدۀ رفتار افراد در قالب موقعیت‌های مختلف از طریق روش‌هایی همچون نقشه‌برداری رفتاری، شمارش، ثبت طرح‌واره حرکتی، مشاهدۀ مستقیم، ردگیری، و غیره را برای مطالعه روابط فرد و محیط در راستای دستیابی به همساختی مطلوب محیط را پیشنهاد می‌کنند (2015؛ Ghalehnoee & Siyami)، در این پژوهش نیز مطالعه قرارگاه‌های رفتاری مکان‌های سوم در دو بُعد مکان (بستر رفتاری یا قرارگاه؛ Setting) شامل ویژگی‌های فضایی - کالبدی و کارکردی آن، و رفتارهای جاری در فضا به کمک روش نقشه‌برداری رفتاری انجام شده است.

در حالی که فضاهای اجتماع‌پذیر (Urban Sociopetal Spaces) در مناطق محروم و کمتر توسعه‌یافته شهری نقش بسزایی در تقویت انسجام اجتماعی، ارتقای احساس ایمنی و امنیت ادراک‌شده، دریافت حمایت‌های محلی، اعتماد اجتماعی، و افزایش مشارکت‌ها، و سپس تلطیف مسائل این نواحی دارند (2010؛ Mair et al., 56؛ Vilar & Cartes, 2016؛ Abroon & Asaadi Jafara, 2024؛ bad, 2024: 58)، در این رابطه برای مکان‌های سوم به عنوان گونه‌ای از مکان‌های عمومی اجتماع‌پذیر شهری که افراد برای تعامل، زندگی معمولی و گردهم‌آیی‌های اجتماعی غیررسمی خود برمی‌گزینند (68؛ Crick, 2011)، مزایای بسیاری ذکر شده است. در این رابطه، مکان‌های سوم به عنوان فضایی حد فاصل خانه (مکان نخست) و محل کار (مکان دوم)، یک قلمروی اجتماعی به منظور معنا بخشیدن به زندگی غیررسمی و همچنین، ترمیم زندگی رسمی و خانوادگی، و زمینه‌سازی برقراری روابط اجتماعی دوستانه هستند (1999؛ Oldenberg, 2010؛ Bemhardt & Stoll, 2010)، که با خلق فرصت‌های اقتصادی، ارتباطات حرفه‌ای، و کسب حمایت برای کاربران خود، افراد را به شبکه‌های سرمایه اجتماعی، پشتیبانی، منابع و اطلاعات مرتبط می‌کنند (2006؛ Small, 2014؛ Walton, 2014)، نه تنها فقط جایی برای تأمین نیازهای مصرفی افراد، بلکه مکانی برای تأمین نیازهای روانی و عاطفی آنان همچون دریافت همبستگی و حمایت عاطفی، دوستی تجاری، و وفاداری (2006؛ Rosenbaum)، و تسهیل زندگی شهرنشینی برای زندگی عمومی و غیررسمی دوستان، همسایگان، و غریبه‌ها (1997؛ Oldenberg) خواهند بود. بر این اساس، مکان‌های سوم همچون درگاهی برای تازه‌واردان، زمینه‌ساز آشنایی‌های سریع، و گردهم‌آوردن گروه‌ها و اقشار مختلف اجتماعی، بستری برای ترویج اجتماع‌پذیری فضاهای شهری و عامل تقویت انسجام اجتماعی جوامع هستند (1999؛ Oldenberg).

بر این اساس، رویکرد موسوم به نظریه مکان سوم برای کوی گلستان که به عنوان یک سکونت‌گاه قومیتی در مرکز تاریخی و تجاری شهر سبزوار از جدایی‌گزینی شدیدی رنج می‌برد و چند سالی است ساکنان آن به دنبال راهی برای برون‌رفت از بن‌بست اقتصادی و اجتماعی ناشی از جدایی‌گزینی اجتماعی - فضایی خود و پیوست جدی به جامعه شهری هستند (Ghodrati & Gharbi, 2019)، اهمیت زیادی دارد. از طرفی، ساکنان کوی همان‌طور که بیان شد با تردید نسبت به سیاست‌های درون‌گرایانه پیشین خود به دنبال راهی برای برون‌رفت از معضل یادشده و پیوست به جامعه شهری و ادغام فضایی و کارکردی در عرصه عمومی شهری هستند، و از طرف دیگر، ناپذیرندگی‌های فضایی - کالبدی و کارکردی کوی در کنار عدم هرگونه تعاملات اجتماعی که

پرتال جامع علوم انسانی

شکل ۱. طرح پژوهش: مکان سوم همچون بستری برای کاهش معضلات جدایی گزینی کوی گلستان

پیشینه پژوهش

تسهیل پایداری اجتماعی می پردازد. آنان با اشاره به خلأ مطالعات متمرکز بر کاربست عملی رویکردهای پایداری اجتماعی در برنامه ریزی های شهری، رویکرد مکان سوم را همچون بستری برای تقویت پایداری اجتماعی در برنامه ریزی های شهری پیشنهاد کردند (Goosen & Cilliers, 2018). به طریقی مشابه، مطالعه لی و تان (۲۰۲۳) نیز روی سالمندان، نشان از اثر مثبت مکان های سوم بر شبکه حمایت اجتماعی سالمندان داشت. از همین رو، آنان به اهمیت ایجاد این مکان های سوم در فرایندهای برنامه ریزی شهرها تأکید کردند (Lee & Tan, 2023). مطالعه ناصحی و همکاران وی (۲۰۲۳) نیز بر مکان های سوم به عنوان نمونه ای موفق از فضاهای عمومی در شهر اصفهان مبتنی بر جامعه آماری ۲۵ نفره از متخصصان و مدیران شهری به کمک روش دما تیل (DEMATEL) برای کشف روند الگوهای طبقه بندی مؤلفه های پایداری و نقش فضاهای سوم نشان داد این مکان ها به دلیل ویژگی های خاص خود، نقش مهمی در ارتقای پایداری اجتماعی شهرها ایفا می کنند (Nasehi, 2023). دی و همکارانش نیز در مطالعه خود در سال ۲۰۲۴ با اشاره به مکان های سوم به عنوان فضاهای گردهمایی اجتماعی غیررسمی در جوامع هندوستان، به سودمندی این مکان ها - به خصوص مکان های سوم تجاری، در ایجاد سرمایه و انسجام اجتماعی و همچنین اثرات مطلوب روانی و اقتصادی پرداختند (De & et al., 2024).

همچنین، همان طور که بیان شد شناسایی، تحلیل، و ذکر ویژگی هایی از مکان های سوم موضوع مطالعات مختلفی در داخل و خارج از کشور بوده است. از نمونه این مطالعات در خارج از کشور می توان به مطالعات مهتا و بوسون (Mehta & Bosson, 2010)، هاو کینز و ریان (Hawkins and Ryan, 2013)، و لو و همکارانش (Lou & et al., 2016) به عنوان برخی نمونه ها اشاره کرد. در این رابطه، مهتا و بوسون (۲۰۱۰) با ذکر این نکته که اطلاعات کمی در مورد ویژگی های فیزیکی مکان های سوم مؤثر بر معاشرت و دلبستگی به مکان وجود دارد با انجام مطالعه ای بر خیابان های اصلی در ایالت ماساچوست نشان

پیشینه این مطالعه را باید در دو حوزه پیشینه مرتبط با مکان سوم و نقش آن در تسهیل زندگی اجتماعی، و همچنین شناسایی مکان های سوم و ویژگی های فضایی و الگوهای رفتاری آن ها در نظر آورد. به طور کلی، اگرچه قدمت حضور مکان های غیررسمی شهری همچون مساجد، قهوه خانه ها، حمام ها در دل محلات شهری در ایران به چندین قرن پیش برمی گردد (Azad Armaki, 2011)، ولی نظریه مکان سوم نخستین بار در سال ۱۹۸۹ توسط اولدنبرگ در رابطه با شهرهای آمریکایی و گاه اروپایی مطرح شد که به دنبال آن پژوهش هایی گوناگونی طی سالیان شکل گرفته است. اگرچه پس از مطالعه اولدنبرگ، در باب مکان های سوم، ویژگی های آن، و شناسایی و تحلیل مکان های سوم، مطالعات مختلفی در داخل و خارج از کشور انجام پذیرفته است؛ ولی باید اشاره کرد که در رابطه با مکان سوم و نقش آن در اجتماع پذیری فضاهای شهری و به خصوص در نواحی جدایی گزین شهری در عرصه بین المللی مطالعات محدودی انجام پذیرفته که البته تا زمان انجام این مطالعه، در داخل کشور مطالعه ای در این زمینه صورت نپذیرفته است.

در یکی از نخستین مطالعات نزدیک به رویکرد این پژوهش در ارتباط مکان های سوم و نقش آن ها در تسهیل زندگی اجتماعی، مطالعه روزنباوم (۲۰۰۶) در بررسی نقش حمایت اجتماعی مکان های سومی همچون غذاخوری ها، کافی شاپ ها، و کافه ها در زندگی مشتریان به کمک نظریه داده بنیاد نشان داد این مکان ها علاوه بر تأمین نیازهای مصرفی، محلی برای دریافت همبستگی، حمایت عاطفی، دوستی های تجاری و وفاداری به مکان هستند (Rosenbaum, 2006). مطالعه کارباس و مونت (۲۰۱۷) نیز متمرکز بر کافه ها به عنوان مکان های سوم در مناطق روستایی ایرلند، حاکی از نقش این مکان ها در تقویت انسجام اجتماعی، توسعه اقتصادی، و سرمایه اجتماعی بود (Cabras & mount, 2017). مطالعه گوسن و سیلیرز (۲۰۱۸) با عنوان «مکان های سوم برای پایداری اجتماعی»، به تبیین نقش این مکان ها در

کارگر و قره‌بگلو نیز به منظور یافتن راز ماندگاری پیاده‌راه جلفا به عنوان یک مکان سوم، ضمن ارائه تعریفی از مکان سوم و ویژگی‌های آن و تطبیق ویژگی‌های این مکان با معیارهای مکان سوم اولدنبورگ این گونه نتیجه‌گیری می‌کنند که ویژگی‌های نظریه یادشده حاکم بر این پیاده‌راه، آن را به هسته اتفاقات غیررسمی موفق می‌بدل کرده است (Kargar & Ghareh Begloo, 2015). محمدی‌سالک و عسگری در مطالعه خود در سال ۱۴۰۱ تلاش کردند در پژوهشی با ماهیت اکتشافی به خوانش عوامل مؤثر بر تقویت مکان سوم درون مجتمع‌های فرهنگی و تجاری تهران بپردازند. آنان در این مطالعه رابطه معناداری بین افزایش ابعاد اجتماع‌پذیری مکان و حس مکان در فضاهای مورد مطالعه خود شناسایی کردند که بر این اساس، در کنار عوامل کالبدی، مؤلفه‌های عملکردی، ساختی، فرهنگی، اجتماعی و مدیریتی نیز حائز اهمیت شناخته شدند (Mohammadi Salek & Asgari, 2022). همچنین در مطالعه‌ای دیگر در داخل کشور و نزدیک به حوزه کلی پژوهش حاضر، پژوهش مدیری و داودی به بررسی انواع مکان سوم و تحولات آن در سه دوره قاجار، پهلوی و جمهوری اسلامی در محدوده سبزه میدان زنجان و نیز بررسی اثرات آن‌ها بر زندگی اجتماعی شهروندان اختصاص دارد. آنان در نتیجه‌گیری این پژوهش ضمن تأکید بر ظرفیت انکارناپذیر مکان‌های سوم در تعدیل جدایی‌گزینی اجتماعی، از بین بردن تبعیض جنسیتی، اختلاط طبقات اجتماعی و ارتقای حیات مدنی و توسعه حوزه عمومی شهری، آنان به پتانسیل‌های مختلف مکان‌های سوم در رفع بدگمانی و جلب اعتماد، شکل‌گیری کنش‌های متقابل متمرکز، زندگی اجتماعی غیررسمی و صادقانه، و ایجاد صمیمیت در راستای ارتقای زندگی اجتماعی شهری می‌پردازند (Modiri & Davoodi, 2017). لذا همان‌طور که در جدول زیر (جدول ۱) دیده می‌شود، در مطالعات مختلف از حیث جنبه‌های فیزیکی مکان‌های سوم به تنوعی از محیط‌های مختلف همچون خیابان و قهوه‌خانه‌ها، مراکز خرید، کتابخانه‌ها و... پرداخته شده و در طرف دیگر در رابطه با الگوهای رفتاری جاری در مکان‌های سوم، به انواع مختلفی از الگوهای رفتاری همچون دیدار و احوال‌پرسی با همسایگان، نشست، صحبت کردن، نوشیدن قهوه، بازی‌های اجتماعی و... اشاره شده است. در ارتباط با جنبه‌های نوآوری این پژوهش باید بیان داشت که این پژوهش از دو جنبه واجد نوآوری روش‌شناختی و همچنین در رابطه با میدان تحقیق است. نخست آنکه این پژوهش تلاش کرده است با کاربست نظریه قرارگاه‌های رفتاری در زمینه شناسایی مکان‌های سوم با تمرکز بر دو بُعد مکان (بستر) و رفتارهای جاری در فضا و همچنین با اتکا بر مشاهدات میدانی برداشت نقشه‌های رفتاری، و انجام مصاحبه با ساکنان کوی به شناخت مناسبی از مکان‌های سوم کوی دست یابد، از طرف دیگر، این پژوهش بنا به ظرفیت‌های اجتماع‌پذیری مکان‌های سوم سعی کرده است با توجه به ضرورت‌های پیش‌تر مطرح‌شده در خصوص کوی گلستان به جهت برون‌رفت از معضل جدایی‌گزینی اجتماعی - فضایی کوی با پرداختن به ادبیات پژوهش در این حوزه و تبیین چارچوب مفهومی پژوهش، به مطالعه و شناسایی مکان‌های سوم کوی در محله اقلیت‌نشین غربت‌ها در مرکز شهر سبزوار بپردازد.

دادند امکان شخصی‌سازی، نفوذپذیری مطلوب، در کنار فراهم کردن فضای مناسب برای نشستن و حسی از پناهگاه، و سایه‌اندازی مطلوب، ویژگی‌های طراحی شهری مؤثر بر معاشرت‌پذیری و ارتقای جایگاه کسب‌وکارهای مکان‌سومی در مکان‌های سوم هستند (Mehta & Bosson, 2010). هاو کینز و ریان نیز در سال ۲۰۱۳ در مقاله خود با عنوان «فضاهای جشنواره‌ای به عنوان مکان سوم» با هدف بررسی اینکه آیا فضاهای جشنواره‌ای ویژگی‌های «مکان سوم» را دارند، به بررسی دو فضای جشنواره‌ای در استرالیا و نیوزیلند از طریق مصاحبه و نظرسنجی پرداختند. طبق این مطالعه، مکان‌های جشنواره‌ای با داشتن ویژگی‌های شامل فضایی برای مکالمه و ارتباطات اجتماعی، حضور افراد ثابت، وقوع ملاقات‌های تصادفی، و همچنین ایجاد حس تعلق و «خانه» به عنوان مکان‌هایی با قابلیت‌های مکان سوم شناخته می‌شوند (Hawkins and Ryan, 2013). به عنوان نمونه‌ای دیگر، لو و همکارانش نیز در سال ۲۰۱۶، در پژوهشی با عنوان «از فضای گمشده تا مکان سوم: از دیدگاه بازدیدکننده»، با مطالعه روی ردتوری (Redtory) در گوانگژو چین - که اخیراً مکانی محبوب برای عکاسی، نمایشگاه‌های هنری و کارگاه‌های آموزشی تبدیل شده است، به دنبال شناسایی عوامل مؤثر بر وفاداری افراد در فضا، تجزیه و تحلیل اطلاعات گردآوری‌شده از طریق پرسشنامه نشان داد ابعاد اجتماعی، لذت تجربه‌شده و رضایت بازدیدکنندگان از عوامل کلیدی وفاداری افراد به این مکان‌ها هستند. در نهایت، آنان در جست‌وجوی روش‌های مؤثرتری برای خلق مناطق خلاق فرهنگی (Cultural Creative Districts) برای تبدیل شدن این مکان‌ها به مکان سوم مورد علاقه بازدیدکنندگان - به عنوان بخشی از راهبردهای بازسازی شهری - برخورد‌های اجتماعی با کیفیت بالا را در کنار ارائه امکانات فیزیکی، فرهنگی و سرگرمی مطلوب پیشنهاد می‌کنند (Lou & et al., 2016). از طرفی، از جمله مطالعات انجام گرفته در داخل کشور اگرچه در رابطه با مکان سوم و نقش آن در ارتقای اجتماع‌پذیری فضاهای شهری در نواحی جدایی‌گزین شهری تا کنون مطالعه‌ای انجام نگرفته است، ولی در رابطه با شاخصه‌ها، عوامل مؤثر و ویژگی‌های مکان‌های سوم و تعاملات و زندگی اجتماعی در مکان‌های سوم مطالعاتی صورت گرفته است. در این رابطه، پژوهش حسن‌نیا و همکاران به دنبال دستیابی به شاخصه‌های مکان‌یابی مکان‌های سوم، چهار موضوع دسترسی، فعالیت، راحتی و تعامل اجتماعی را ضروری برمی‌شمرد (Hassannia et al., 2013). در پژوهش احمدی و دیانتی نیز در مورد تبدیل فضای گمشده به مکان سوم در رابطه با مادی نیاصرم اصفهان با بازشناسی مادی به عنوان یک فضای شهری که عرصه‌ای مناسب برای رویدادها و تعاملات اجتماعی است، به کمک روش سوات تلاش شد به ارتقای کیفی این فضا در راستای اشاعه حرکت پیاده و تبدیل آن به مکان سوم دست یابند (Ahmadi & Dianati, 2013). نوذری و شریفیان نیز در پژوهشی تحت عنوان «راه کارهای ارتقای تعاملات اجتماعی در شهر تهران بر پایه نظریه مکان سوم اولدنبورگ، بررسی موردی: خیابان لاله‌زار تهران»، در جست‌وجوی راه‌هایی برای بهبود حیات مدنی و ارتقای اجتماع‌پذیری این خیابان، مواردی همچون احیای سینماها و دیگر پاتوق‌های فرهنگی، قابل دستیابی بودن برای مردم، تزریق کاربری‌های متناسب با هویت تاریخی خیابان، حذف کاربری‌های ناسازگار، نماسازی، پیاده‌راه کردن بخشی از خیابان، و حفظ و احیای بناهای شاخص باقی‌مانده را مهم برشمردند (Nozari & Sharifian, 2014). مطالعه

جدول ۱. انواع محیط‌های فیزیکی و الگوهای رفتاری در مکان‌های سوم (پژوهشگران بر اساس مطالعات انجام‌شده)

پژوهشگران (ان)	انواع محیط فیزیکی مکان سوم	انواع الگوهای رفتاری در مکان‌های سوم
Oldenburg (1999)	سالن‌های کافه، خیابان‌های اصلی، بارهای انگلیسی، کافه‌های فرانسوی، پاب‌های آمریکایی، قهوه‌خانه‌های کلاسیک	نوشیدن، آواز خواندن، گپ زدن همراه با قدم زدن، مکث، گپ زدن، بازی کردن در مقابل فروشگاه، نوشیدن، بازی کردن، خوردن، ایستادن، راه رفتن، تجارت، تماشای صحبت مردم، صحبت افراد مسن و باتجربه با جوانان، قدم زدن در کنار خیابان در ساعت‌های روز، نشستن و شاید برای سالمندان و بازنشستگان، در تمام طول پله‌های فضا
Oldenburg (1997)	فروشگاهی در آمهرست ماساچوست، خیابان قدیمی جورج، رستوران وان اسکوتر در سانفرانسیسکو، قهوه‌خانه‌ای در جمعی در کارولینای شمالی، قهوه‌خانه محلی خوب، گوشل دوستانه بیر و گلاور، باشگاه تناسب اندام خوب، مرکز خرید چهارراهی در سیاتل، کتابفروشی‌ها در تراورس سیتی میشیگان، خیابان مکسول، عکاسی گذرنامه میامی، قهوه‌خانه تجرالی گراند، پاب بلو مون، کافه پلانک در خیابان مکسول، کافه باینری	-
Carmona et al. (2003)	میدان کاخ شهرداری سالامانکا	دورهمی‌های داوطلبانه و شاد، نشستن، صحبت کردن و نوشیدن قهوه
Rosenbaum (2006)	غذاخوری سامی	تأمین نیازهای انسانی مثل نیاز به خرید، نوشیدن و غذا خوردن، راحتی، رفتارهای اجتماعی، ملاقات کردن دوستان، بازی کردن، مشتری دائمی بودن، همراهی و حمایت عاطفی، احساس تعلق
Glover & Parry (2009)	باشگاه گیلدا	ملاقات دوستان، یافتن دوستان جدید، روابط اجتماعی
Alexander (2019)	کافه‌های خیابانی، خواربارفروشی سر نبش، مسافرخانه، ایستگاه اتوبوس، کافه	خرید کردن، ایستادن، نشستن در اماکن عمومی
Le Guin (1988)	مرکز عبادت هیماس، تدریس، یادگیری و تحقیق، ساختمان اجتماعی، محل تجمعات سیاسی، کارگاه، کتابخانه، آرشیو و موزه، مهدکودک	عبادت، آموزش، یادگیری، تحقیق، تجمعات سیاسی
Banerjee (2001)	پارک‌های تفریحی، خیابان‌های ایجادشده توسط فضاهای تجاری کوچک شامل کافه‌ها، کافی‌شاپ‌های استارباکس، کتابفروشی‌ها، باشگاه‌های بهداشتی، مغازه‌ها	الگوهای رفتاری مرتبط با ماهیت زندگی عمومی غیررسمی و عادی
Hawkins & Ryan (2013)	جشنواره‌ها	زندگی گروهی، بازی‌های اجتماعی، خرید، مسابقه، موسیقی
Williams & Pocock (2010)	ساختمان‌های اجتماعی - تفریحی	-
Mehta & Bosson (2010)	فضاهای تجاری خیابان شهری و شهرک (کافه‌ها، سوپرمارکت محلی، بستنی‌فروشی، کتاب‌فروشی، فروشگاه ارزانی)	شخصی‌سازی مکان، نشستن در فضا، ورود و نظاره کردن به فضا، وقت گذراندن با دوستان، گشت‌وگذار، خوردن و نوشیدن
Cabras & Mount (2017)	کافه	وجود جریان زندگی، مکانی برای گفت‌وگو، در دسترس، احساس آرامش، شادی و نشاط
Ramezani et al. (2022)	حیاط مساجد، میدان، کافی‌شاپ، جلوبان دانشگاه، نیمکت‌های پیاده‌روها، فرهنگ‌سرا، مجموعه‌های ورزشی - تفریحی، استخر، مغازه‌های غذاخوری، پاساژها و مجموعه‌های تجاری	علاقه‌مندی به مکان، پیاده‌روی تفریحی، خوردن و نوشیدن، مکث، عکاسی، خرید، ملاقات دوستان، گفت‌وگو، روابط دوستانه، مشاهده
Abedini & Saket Hasanlouei (2021)	کافه‌های شهری	تفریح و گذران اوقات فراغت، آسایش، آرام، تعامل صمیمی و خودمانی، شخصیت‌بخشی، دیدار کردن، صحبت درباره مسائل روز، مکث و نشستن، تأمین نیازهای روزانه
Mohammadi Salek & Asgari (2022)	باغ کتاب، فضای باز کتابخانه ملی، کتابخانه جندی شاپور در ایران مال	بهره‌مندی از امکانات رفاهی، بهره‌مندی از فضایی گرم، امکان ماندن طولانی مدت در فضا، آزادی در انجام فعالیت و گفتار، روابط غیررسمی
Modiri & Davoodi (2017)	سبزه‌میدان زنجان	گردهمایی‌های غیررسمی و داوطلبانه، غذاخوری، خرید، فعالیتهای گروهی، فعالیتهای تفریحی مثل نوازندگی و تماشای اختلاط طبقات مختلف اجتماعی

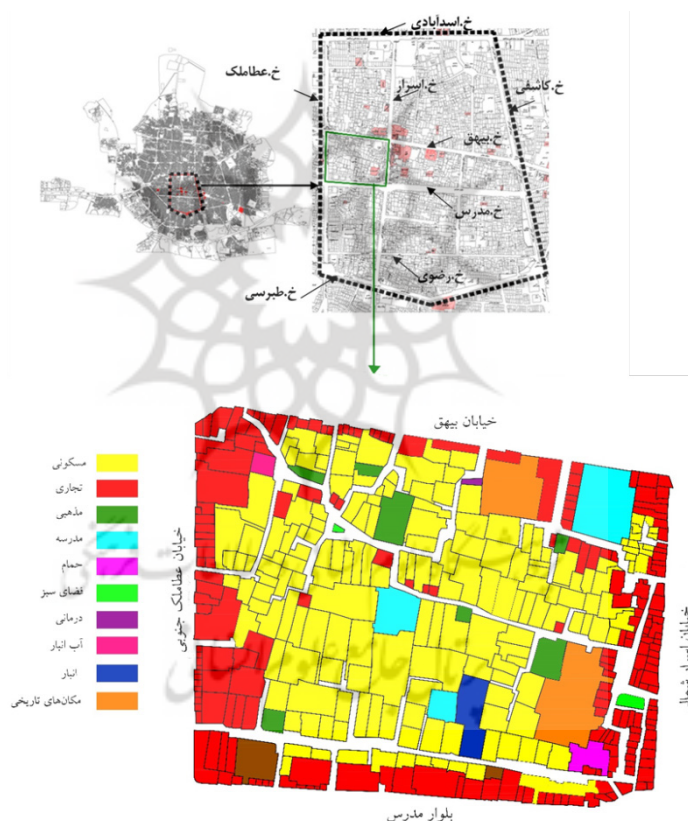
روش پژوهش

توجه به ظرفیت‌های مکان سوم در خصوص بسترسازی اجتماع‌پذیری فضاهای شهری تلاش داشته است به شناسایی مکان‌های سوم کوی گلستان و استخراج ویژگی‌های منحصربه‌فرد این مکان‌ها بپردازد که در این راستا

این مطالعه مبتنی بر ادبیات پژوهش، آن‌گونه که در طرح پژوهش آمده، به منظور کاهش معضلات جدایی‌گزینی اجتماعی - فضایی کوی گلستان و با

غربت‌های ساکن کوی از قدیم به مشاغل خاصی مانند خراطی، آهنگری، پالان‌دوزی، رنگرزی و... مشغول و در آن‌ها بسیار توانمندند، ولی حجم و کیفیت مبادلات اقتصادی به خریدوفروش محصولات و مایحتاج روزمره کشاورزان و دامداران روستایی سبزوار محدود می‌شود و فعالیت‌های یادشده هرگز آن‌چنان که باید توسعه نیافته یا به‌روز نشده‌اند و امروزه در سطحی ابتدایی همچون تولید انواع قریبل، پالان، ریسمن، چاقو، انبر، قلاده، بیل، داس، قلیان و... جریان دارند (Abroon et al., 2018; Nameni et al., 2024). در همین رابطه باید اضافه کرد مراودات اجتماعی جامعه شهری ساکن شهر سبزوار با ساکنان کوی نیز بسیار ناچیز و محدود به مراودات هنگام فعالیت‌های اقتصادی یا مراسم‌های مذهبی همچون برگزاری اعیاد خاص مذهبی نظیر اعیاد شعبانیه یا عزاداری‌های ماه محرم و صفر است. اگرچه مراودات اقتصادی ساکنان با شهروندان در مجاور فضاهای کارگاهی و تجاری داخل کوی به وقوع می‌پیوندد، ولی مراسم‌ها با توجه عدم حضور شهروندان در داخل کوی، در لبه بیرونی کوی و در خیابان اسرار شمالی برگزار می‌شود.

پس از مرور ادبیات و پیشینه پژوهش و تبیین چارچوب مفهومی پژوهش، در راستای کاهش جدایی‌گزینی کوی در راهبرد پژوهشی پیمایش میدانی تلاش شده است از بین مکان‌های عمومی موجود در کوی واجد ویژگی‌های مکان سوم با رویکرد مطالعه قرارگاه‌های رفتاری به شناسایی مکان‌های سوم اجتماع‌پذیر کوی اقدام شود. در رابطه با محدوده مورد مطالعه باید اشاره کرد، همان‌طور که پیش‌تر نیز بیان شد کوی گلستان به عنوان یکی از محله‌های قدیمی شهر سبزوار در تقاطع دو محور تاریخی شهر سبزوار با مساحت ۷/۶ هکتار به عنوان یک محله اقلیت‌نشین قومیتی با جمعیت ۷۶۵ نفر (اطلاعات دریافتی از مرکز بهداشت‌الداعی شهر سبزوار) با معضلات عدیده اجتماعی و اقتصادی و کالبدی و کارکردی مواجه است؛ به نوعی که مراوده‌های اجتماعی و مبادله‌های اقتصادی بین ساکنان کوی و سایر شهروندان سبزواری در کمترین سطح خود است و اساساً کوی گلستان با فرسودگی‌های شدید کالبدی و کارکردی همچون قلمرویی جدا از عرصه عمومی شهر سبزوار به حیات به‌اصطلاح کج‌دارومریز خود ادامه می‌دهد. اگرچه از نظر فعالیت‌های اقتصادی،

شکل ۲. موقعیت کوی گلستان در مرکز شهر سبزوار و کاربری‌های کوی

دورهمی‌های غربت‌ها، کیفیت تعاملات اجتماعی ساکنان کوی با جامعه شهری و موقعیت شکل‌گیری این تعاملات برای برداشت‌های بعدی آشنا شوند.

همان‌گونه که در مقدمه و طرح پژوهش این نوشتار گفته شد، در این پژوهش مطالعه قرارگاه‌های رفتاری مکان‌های سوم در دو بُعد مکان (بستر رفتاری) شامل ویژگی‌های فضایی - کالبدی و کارکردی آن، و رفتارهای جاری در فضا به کمک روش نقشه‌برداری رفتاری^{۱۱} انجام گرفته است. در این مرحله برای شناسایی مکان‌های سوم یادشده، مبتنی بر چارچوب مفهومی، طرح پژوهش،

در رابطه با چگونگی اجرای این پژوهش در مرحله میدانی، این بخش در چند گام صورت پذیرفت. در گام نخست با توجه به شرایط انزوا و جدایی‌گزینی کوی گلستان و در راستای انجام مشاهدات طبیعت‌گرایانه (Naturalistic Observation) و با هدف ثبت رفتارها به همان صورتی که به طور طبیعی در مکان رخ می‌دهند و به منظور زمینه‌سازی حضور گروه پژوهش در کوی، پژوهشگران پس از ارائه توضیحاتی به معتمدان محل در خصوص روش پژوهش با مراجعه‌های متعدد به کوی و از طریق گفت‌وگوهای دوستانه کوشیدند ضمن جلب اعتماد و پذیرش لازم، با شرایط کلی کوی در خصوص

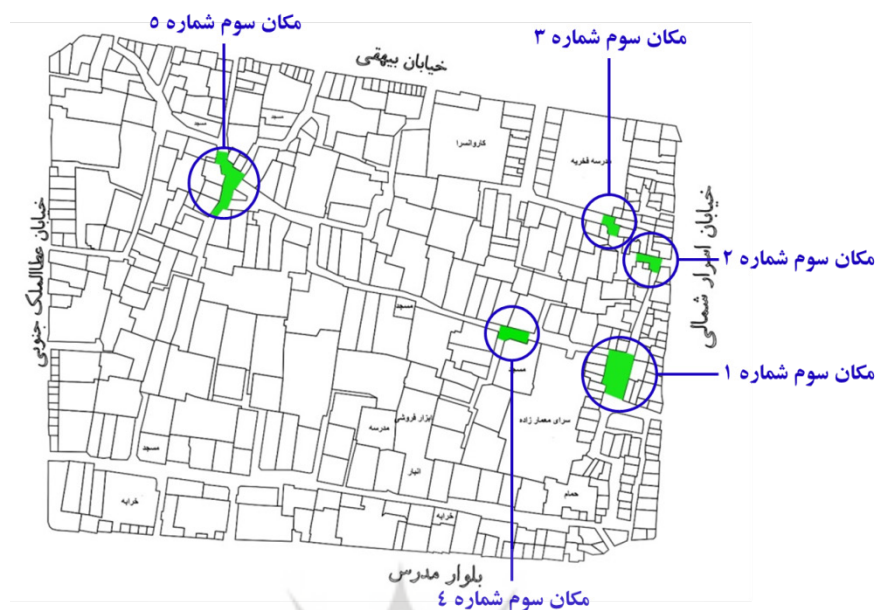
و ویژگی‌های فضایی و اجتماعی مطرح شده برای مکان‌های سوم در ادبیات پژوهش و بر اساس مشاهدات غیرمشارکتی انجام شد و در مرحله بعد نیز در بررسی ویژگی‌های فضایی - کالبدی، کارکردی، و اجتماعی مکان‌های سوم شناسایی شده مبتنی بر طرح پژوهش به کمک مشاهدات، ثبت تصاویر، و تهیه نقشه‌برداری‌های رفتاری اقدام شده است. به این منظور، پس از حضور چندین باره در کوی، شناسایی فعالیت‌های اصلی در جریان در فضا، با توجه به مشاهدات روزانه، تصاویر ثبت شده، و ثبت‌برداری‌های شماتیک و اختصاص آیکون به هریک از فعالیت‌های جاری در فضا و همچنین، نمایش موقعیت وقوع هر یک از فعالیت‌ها روی نقشه، طی سه روز در دو نوبت صبح و عصر و هربار به مدت نیم‌ساعت روی هر مکان سوم مورد هم‌پوشانی قرار گرفت. نکته مهم در رابطه با بخش مربوط به ثبت و برداشت نقشه‌های رفتاری اینک، در این پژوهش رفتارهای مربوط به خرید کردن با توجه به اندک بودن وقوع این فعالیت هرگونه رفتار تعاملی در رابطه با انجام عمل خرید کردن

شکل ۳. نمونه نقشه‌های رفتاری برداشت‌شده

یافته‌های پژوهش

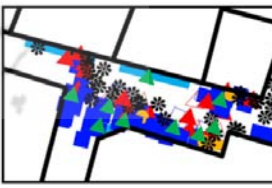
بر مبنای یافته‌های این پژوهش، بر اساس مشاهدات انجام شده و منطبق بر ویژگی‌های فضایی - کالبدی، کارکردی، و اجتماعی مطرح شده برای مکان‌های سوم که در بخش مبانی نظری و طرح پژوهش (شکل ۱) به آن‌ها پرداخته شد، در کوی گلستان می‌توان پنج مکان را حائز شرایط و در انطباق با ویژگی‌های مکان سوم شناسایی کرد که همان‌طور که در نقشه زیر قابل

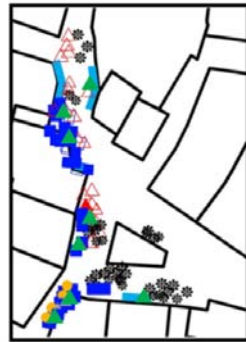

شکل ۴. مکان‌های سوم شناسایی شده در کوی گلستان

جدول ۲. ویژگی‌های فضایی - کالبدی و رفتاری مکان‌های سوم شناسایی شده در کوی

ویژگی‌های کارکرد اجتماعی مکان	ویژگی‌های فضایی - کالبدی مکان	نقشه رفتاری و تصاویر	مکان سوم
- حضور تنوعی از فعالیت‌ها - اصلی‌ترین فضای جمعی کوی با تعدد حضور اهالی کوی و شهروندان، مراجعه کوی برای خرید کالاهای مورد نیاز خود - غلبه فعالیت‌های گفت‌وگومحور آقایان به صورت ایستاده و نشسته - حضور فعال کودکان با دوچرخه و در حال بازی - تعداد محدود خانم‌ها در این مکان - حضور تنوعی از افراد با سنین متفاوت - تعاملات اندک بانوان با آقایان در این فضا - این فضا با تنوعی از واحدهای کوچک تجاری احاطه شده است	- بزرگ‌ترین فضای باز محدوده - مجاورت با بنای تاریخی سرای معمارزاده - قرارگیری نزدیک به لبه بیرونی کوی - قرارگیری در مسیر اتصال سه مسیر اصلی درون کوی (گذرهای گلستان، پادخت و الداخی) - تداخل مسیرهای عابر پیاده و سواره - استفاده از سکوهایی مجاور فضا برای نشستن		شماره ۱

مکان سوم	نقشه رفتاری و تصاویر	ویژگی‌های فضایی - کالبدی مکان	ویژگی‌های کارکرد اجتماعی مکان
شماره ۲	 	- قرارگیری نزدیک به لبه بیرونی امکان حضور غریبه‌ها را فراهم ساخته است. - یکی از گذرهای مهم کوی مجاور پله‌های اصلی ورودی کوی به عنوان یکی از ورودی‌های اصلی - فضای باز نسبتاً کوچک	- تعاملات اجتماعی در کنار فعالیت‌های مربوط به کسب و کار (خرید و فروش محصولات) - غلبه حضور آقایان (البته شاهد حضور اعضای خانواده صاحب مغازه نیز هستیم) - غالب فعالیت‌ها در این مکان گفت‌وگو و فروش محصولات است - تعاملات اندک بانوان با آقایان - تعدد کاربری‌های تجاری پیرامون این مکان - نبود سکوهایی نشستن در مجاور این فضا و استفاده از میلمان‌های متحرک برای نشستن
شماره ۳	 	- فضایی حاصل از عقب‌نشینی چند بنای نوسازی شده در محور کوچه - قرارگیری در بخش‌های درونی کوی - فضایی نسبتاً کوچک نزدیک به منازل مسکونی اهالی	- افراد تشکیل دهنده اجتماعات در این مکان، غالباً بانوانی هستند که منزلشان در کنار این محدوده است. - گفت‌وگوها غالباً به صورت نشسته روی زمین صورت می‌گیرد. - مراقبت و نگهداری کودکان و انجام برخی امور منزل به صورت اشتراکی نیز در این مکان رخ می‌دهد.
شماره ۴	 	- قرارگیری در بخش‌های دورنی یافت در طول گذر الداغی (به عنوان یکی از محورها اصلی کوی) - غلبه وجود بناهای مسکونی بر گرد این فضا - وجود حسینیه، مسجد و یک واحد تجاری (سوپر مارکت) کوی در این فضا	- عمده کاربران این فضا بانوان و کودکان کوی هستند. - گفت‌وگو بانوان، بازی کودکان در کنار خوردن، از فعالیت‌های غالب این مکان است. - اقشار متفاوت در گروه‌های سنی مختلف در کنار هم حاضر می‌شوند. - تعدد جمع‌های گفت‌وگوی بانوان با آقایان غربت - وجود آبسردکن و سوپرمارکت محله، عواملی برای رفاه استفاده‌کنندگان و ارائه خدمات به آنان است. - حضور مسجد و حسینیه در این فضا نقش مهمی در اجتماع‌پذیری آن در ساعت‌ها و ایام خاصی دارد.

مکان سوم	نقشه رفتاری و تصاویر	ویژگی های فضایی - کالبدی مکان	ویژگی های کارکرد اجتماعی مکان
شماره ۵	 	- در بخش درونی بافت واقع شده است. - این فضا در تقاطع چهار معبر درون کوی شکل گرفته و واقع شده است. - این مکان، وسعت فضایی نسبتاً خوبی را دارد. - این مکان، تنها میدان و فضای باز کوی گلستان است که پوشش گیاهی اندکی دارد. - عمده کاربری های اطراف این مکان را واحدهای مسکونی تشکیل داده اند.	- وجود تعداد معدودی فضای تجاری مثل سوپرمارکت و کارگاه تولیدی در این فضا - گفت وگوهای گروهی آقایان و بانوان ساکن کوی در این فضا بخشی از فعالیت های رایج این فضا است. - دورهمی های خانوادگی، گفت وگو، خوردن، و بازی کودکان، فعالیت غالب این مکان است. - معمولاً به تناوب یکی از اهالی با تهیه کردن خوراکی، نوشیدنی یا میوه، پذیرای دیگر اهالی این مکان در دورهمی های دوستانه خانوادگی و همسایگی خود هستند. - گردهم آیی ها غالباً روی زمین صورت می پذیرد. - تعداد سکوها در این مکان محدود است و اهالی از میلمان های متحرک همچون زیرانداز و صندلی برای نشستن خود استفاده می کنند

راهنمای نقشه: الگوهای رفتاری شناسایی شده در مکان

 گفت وگو آقایان با بانوان قلیان کشیدن (آقایان) قلیان کشیدن (بانوان) بازی کودکان خرید کردن سکوها (میلمان ثابت)	 گفت وگو در حالت نشسته آقایان گفت وگو در حالت نشسته بانوان گفت وگو در حالت ایستاده آقایان گفت وگو در حالت ایستاده بانوان خوردن (آقایان) خوردن (بانوان)
---	--

فضاهای باز، تقاطع چند معبر، یا عقب نشینی های موجود در طول یک گذر به واسطه گشودگی فضایی باعث شده است که افراد بیشتری بتوانند در این مکان ها حضور داشته باشند و بستر شکل گیری مکان های سوم کوی باشند. فعالیت غالب در این مکان ها، گفت وگو است که در حالت ایستاده و یا نشسته رو به میدان یا گذر مجاور صورت می گیرد. تجمعات به صورت خطی در حالت نشسته روی زمین و یا روی سکوها سیمانی ساخته شده توسط اهالی هستند و در برخی موارد افراد به دلیل انجام گفت وگوهای رودررو به صورت ایستاده و یا نشسته بر میلمان های متحرک (صندلی های قابل جابه جایی) مرادوات اجتماعی خود را انجام می دهند. نکته درخور توجه در این رابطه آنکه، داده های گردآوری شده از طریق مصاحبه های نیمه ساختاریافته با ساکنان در کنار مشاهدات میدانی و برداشت نقشه های رفتاری، با کسب تجارب زیسته ساکنان کمک شایانی به شناسایی مکان های سوم کوی و کسب اطمینان از مکان های منتخب کرد. نتایج مصاحبه ها در این بخش نشان می دهد انتخاب مکان برای تعاملات اجتماعی توسط ساکنان کوی گلستان تابع مجموعه ای از عوامل کالبدی و اجتماعی است. مصاحبه شوندگان که به صورت تصادفی از میان افراد ثابت حاضر در مکان های مختلف کوی انتخاب شدند، به طور مشخص به ویژگی هایی همچون وجود سایه مناسب، فضای باز مطلوب، وجود پله هایی برای نشستن، نزدیکی به منزل و پوشش گیاهی مطلوب اشاره کردند. تحلیل

بحث و نتیجه گیری

همان گونه که مطالعات پیشین نقش های بسیاری برای مکان های سوم به خصوص در میان گروه های محروم و به حاشیه رانده شده در ایجاد فرصت های اقتصادی، ارتباطات حرفه ای، و دریافت حمایت عنوان کرده اند (Walton 2014؛ Small 2006)، در این پژوهش در خصوص معضل جدایی گزینی کوی گلستان از منظر مکان های سوم به این پدیده نگرسته شد و تلاش شد- همان گونه که مطالعات ظرفیت های بسیاری برای اجتماع پذیری مکان های سوم عنوان کرده اند، با شناسایی مکان های سوم کوی، بستری مناسب برای مطالعات و اقدامات آتی در حوزه کاهش جدایی گزینی کوی را فراهم آورد. در این راستا نیز ضمن مرور ادبیات و پیشینه پژوهش، به منظور شناسایی مکان های سوم کوی با توجه به مؤلفه های مکان سوم و مبتنی بر رویکرد مطالعه قرارگاه های رفتاری و برداشت نقشه های رفتاری در کنار انجام مصاحبه با ساکنان کوی اقدام شد.

در مجموع و بر اساس یافته های این پژوهش، در کوی گلستان پنج مکان سوم قابل شناسایی است که در این نوشتار با شماره های ۱ تا ۵ به آن ها پرداخته شد. نکته مشابه بین همه این مکان های شناسایی شده اینکه از لحاظ موقعیت فضایی، این مکان ها عمدتاً در نقاطی واقع شده اند که گشایش فضایی نسبت به معابر اطراف خود دارند؛ در کوی گلستان، فضاهای مجاور به

آراسته به منظور بسترسازی حضور و تعاملات تجاری اقشار مختلف غربت و غیرغربت، می‌تواند نقش مهمی در این خصوص ایفا کند. در پایان بر مبنای یافته‌های این پژوهش مکان‌های سوم شماره ۱ و ۲ که در مجاور گذر اصلی تجاری گلستان قرار گرفته‌اند مشابه آنچه سواپان (Swapan, 2013) به آن می‌پردازد می‌توانند همچون بستر برای ادغام فعالیت‌های اجتماعی با فعالیت‌های اقتصادی بوده، و با افزایش اجتماع‌پذیری این فضاها و مبتنی بر نظریه تماس (Contact Theory) در پژوهش سلیم (Selim, 2015) که تماس روزمره بین فردی بین گروه‌های مختلف به طور بالقوه زمینه‌ساز کاهش نگاه قالبی، پیش‌داوری (کور)، و عامل ایجاد نگرش مثبت نسبت به «گروه دیگری ناشناخته (Unknown Other)» است زمینه‌های کاهش جدایی‌گزینی‌های کوی را ممکن سازند.

همچنین اگرچه تمرکز برخی مطالعات روی مکان‌های سوم در فضاهای بسته نیز بوده است (Rosenbaum, 2006)، به عنوان یکی از محدودیت‌های این پژوهش این مطالعه فقط متمرکز بر فضاهای باز انجام گرفته است و امکان حضور در فضاهای بسته کوی شامل دو مسجد، حسینیه، و زورخانه سرداران (در محل حمام تاریخی پادخت) میسر نشد که می‌توان در مطالعاتی جداگانه به آن‌ها نیز پرداخته شود، در واقع بر مبنای این پژوهش به نظر می‌رسد مکان‌های سوم تجاری شناسایی شده در کوی گلستان (مکان‌های سوم شماره ۱ و ۲) طی گذر گلستان با ظرفیت‌های اجتماع‌پذیری و همچنین ایجاد «پذیرش اجتماعی» نزد دو گروه ساکنان کوی و شهروندان می‌توانند بستر مناسبی برای ورود به محدوده برای کاهش جدایی‌گزینی و «ادغام (Integration)» فضای عمومی محله در عرصه عمومی‌تر بافت تاریخی و تجاری شهر سبزوار و محلات پیرامونی باشند.

مشارکت نویسندگان

نویسنده نخست ۳۰٪، نویسنده دوم ۳۵٪، و نویسنده سوم ۳۵٪ است.

تشکر و قدردانی

به این وسیله از کلیه ساکنان محترم کوی گلستان که با مشارکت فعال و همکاری ارزشمند خود، امکان انجام این پژوهش را میسر ساختند، صمیمانه تشکر و قدردانی می‌شود. بدون همکاری و مشارکت آنان، انجام این پژوهش امکان‌پذیر نبود. این پژوهش حامی مالی نداشته است.

تعارض منافع

هیچ‌گونه تعارض منافی توسط نویسندگان بیان نشده است.

یادداشت‌ها

i در ادبیات پژوهش در این حوزه به منظور کاهش جدایی‌گزینی از مفهوم جدایی‌گزینی‌زدایی (Desegregation) یاد می‌شود (ر. ک. Malovics et al., 2018).

ii نقشه‌برداری رفتاری (Mapping Behavioral)، مشاهده‌ای بدون مداخله و عینی در جهت برآورد استفاده واقعی از فضا و مبتنی بر الگوهای رفتاری در یک فضای مشخص و با هدف بهبود کیفیت روابط بین مردم و محیط تعریف می‌شود (ر. ک. Moore & Cosco, 2010, 34).

این یافته‌ها علاوه بر انطباق این ویژگی‌ها با معیارهای مطرح برای نظریه مکان سوم، نشان می‌دهد فضاهای مورد استفاده توسط ساکنان کوی محیط‌هایی خنثی هستند که افراد می‌توانند به راحتی در آن‌ها حضور یابند و گفت‌وگو اصلی‌ترین فعالیت در آن‌ها محسوب می‌شود. همچنین، دسترسی به این فضاها برای افراد آسان است، افراد از حضور در این فضاها حسی از راحتی و صمیمیت را تجربه می‌کنند. همچنین، بررسی‌های این بخش نشان می‌دهد فضای باز مناسب و وجود پله‌هایی برای نشستن از عوامل مهم در شکل‌گیری مکان‌های سوم در کوی هستند. از طرفی، در شرایط فضای سبز محدود کوی و اقلیم نیمه‌بیابانی شهر سبزوار، سایه‌اندازی و پوشش گیاهی نسبتاً مطلوب برخی از مکان‌های سوم از دیگر موارد مهم گزارش شده در مصاحبه‌ها توسط ساکنان بود که همان‌طور که بیان شد در شناسایی مکان‌های سوم کوی مؤثر بود.

همان‌گونه که در این مطالعه مشخص شد، در مکان‌های سوم شماره ۱ و ۲ که بیشتر مورد استفاده مردان کوی است، علاوه بر مراودات معمول اجتماعی ساکنان با یکدیگر، فعالیت‌های تجاری نیز صورت می‌گیرد که بخشی از این مراودات اقتصادی بین ساکنان کوی و شهروندانی که برای خرید به گذر تجاری اصلی کوی موسوم به گذر گلستان داخل شده‌اند، صورت می‌گیرد. در مقابل، در مکان‌های سوم شماره ۳، ۴ و ۵ که در نواحی درونی کوی و به دور از فضاهای تجاری و کارگاهی آن هستند و بیشتر مورد استفاده بانوان در کنار کودکان کوی است فقط شاهد حضور ساکنان کوی در دورهمی‌ها و فعالیت‌های مشترکی همچون انجام اشتراکی امور منزل، نگهداری از کودکان، خوردن مواد غذایی و استعمال دخانیات (قلیان) هستیم. درخور یادآوری است همان‌طور که مطالعات بسیاری به نقش مکان‌های سوم محلی بر ارتقای سرمایه‌های اجتماعی (Kanosvamhira, 2024)، سلامت روانی و اجتماعی (Raytcheva et al., 2025; Banning et al., 2023; Vosough & Hanaee, 2023) و توانمندسازی کاربران (Meshram & O'Cass, 2013; Masciarelli et al., 2024) این فضاها

پرداخته‌اند، به نظر می‌رسد مناسب‌سازی مکان‌های سوم درون کوی از طریق ویژگی‌های مطرح‌شده در نظریه مکان سوم شامل رسیدگی به کیفیت ظاهری محیط، مناسب‌سازی فضا به منظور امکان حضور اقشار مختلف، ایجاد فضاهای مناسب برای توقف و نشستن در مکان، تأمین روشنایی در شب، بهبود کیفیت فضای سبز، و استقرار تجهیزات پشتیبان و ارتقا‌دهنده حضورپذیری فضا همچون اختصاص میانه‌های همچون فضاهای خدماتی و تجاری محلی مانند نانواپی، قصابی، آرایشگاه، و... در کنار استفاده از تجهیزات ورزشی، بازی کودکان، و آب‌خوری و سایبان می‌تواند نقش بسزایی در تقویت جایگاه مکان‌های سوم مذکور در زندگی اجتماعی محله داشته باشد.

از طرفی، همان‌گونه که گفته شد، بین مکان‌های سوم شناسایی شده، مکان‌های سوم شماره ۱ و ۲ که در مسیر گذر گلستان قرار دارند یا توجه به حضور مکرر شهروندان برای خرید محصولات مورد نیاز و بنا به ویژگی‌های شناسایی شده در این پژوهش، قابلیت تبدیل شدن به مکان سوم تجاری برای اهالی کوی و شهروندان سبزوار را دارد که باید برای ارتقای همساختی مکان - رفتار، و ارتقای ویژگی‌های فضایی - کالبدی، کارکردی، و اجتماع‌پذیری این فضا بر مبنای ویژگی‌های فضایی - کالبدی، کارکردی و اجتماعی مکان سوم عمل کرد. یافته‌های این مطالعه در این خصوص با مطالعاتی در حوزه مکان سوم که بر بستر فضاهای تجاری و نزدیک به فضاهای کسب‌وکار انجام گرفته منطبق است (Rosenbaum, 2006; Mehta & Bosson, 2010; Alexander, 2019; Ramezani et al., 2022). در این راستا، بر اساس یافته‌های این پژوهش و مشاهدات میدانی انجام‌شده به نظر می‌رسد ارتقای وضعیت دسترس‌پذیری، امنیت و ایمنی این فضاها، در کنار امکان تأمین نیازهای مختلف کاربران فضا به‌خصوص تأمین سایبان، فضاهای مکث و نشستن، از طریق طراحی‌های با ظاهر ساده و بدون تکلف و در عین حال

- Abedini, A. and Saket Hasanlouei, M. (2021). Urban Third Places; Scene of Creating Social and Recreational Society Hangouts in the Community, Case study: A Comparative Study of Cafes in Regions 1 and 4 of Urmia City. *Urban Planning Knowledge*, 5(2), 153-170. <https://doi.org/10.22124/upk.2020.16926.1505> [In Persian]
- Abroon, A. A., Ghalehnooe, M., & Shahivandi, A. (2024). Recognizing the Role of Sense of Place in Socio-spatial Segregation (Case Study: Golestan Neighborhood, Sabzevar) [Doctoral dissertation]. Art University of Isfahan. [In Persian]
- Abroon, A. & Asaadi jafarabad, S. (2024). Sociability of open Spaces in Deprived Rural Areas and Mental Health; Improving the Sociability of Dar-E Ghal-E Square by Design Principles (Iziy Village). *International Journal of Urban and Rural Management*, 23 (76) :57-72. https://ijurm.imo.org.ir/browse.php?a_id=3519&sid=1&slc_lang=en [In Persian]
- Ahmadi, S. Y., Dianti, T. (2013). Transforming the Lost Space into the Third Place (Case Study: Madi Niasram, Isfahan). The First National Conference on Geography, Urban Planning and Sustainable Development. University of Tehran. Iran. <https://civilica.com/doc/265980> [In Persian]
- Alexander, B. (2019). Commercial, social and experiential convergence: fashion's third places. *Journal of Services Marketing*, 33(3), 257-272. <https://doi.org/10.1108/jsm-04-2018-0116>
- Azad Armaki, T. (2011). Patoogh and Iranian modernity. *Lovh-e Fekr*. Tehran. [In Persian]
- Banerjee, T. (2001). The future of public space: Beyond invented streets and reinvented places. *Journal of the American planning association*, 67(1), 9-24. <https://doi.org/10.1080/01944360108976352>
- Banning, J. H., Clemons, S., McKelfresh, D., & Gibbs, R. W. (2010). Special places for students: Third place and restorative place. *College Student Journal*, 44(4), 906-913.
- Bemhardt, A., & Stoll, I. (2010). Creating Third Places Places where communities gather. *Downtown Economics ideas where communities gather* (172).
- Cabras, I., & Mount, M. P. (2017). How third places foster and shape community cohesion, economic development and social capital: The case of pubs in rural Ireland. *Journal of Rural Studies*, 55, 71-82. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2017.07.013>
- Carmona, M., Heath, T., Tiesdell, S., & Oc, T. (2003). *Public Places, Urban Spaces: The Dimensions of Urban Design*: Architectural Press/Elsevier. <https://doi.org/10.4324/9781315158457>
- Crick, Anne. (2011). New Third Places: Opportunities and Challenges. *Tourism and Hospitality Research 5 Opportunities and Challenges*. DOI:10.1108/S1871-3173(2011)0000005006
- De, S., Das, A., & Mazumder, T. N. (2024). Does spatial context of Third Place matter? Revisiting the Third Place concept based on user preferences: case of Kolkata, India. *Leisure Studies*, 1-23. <https://doi.org/10.1080/02614367.2024.2341461>
- Eslami, S., Zamani, B. and Nooraie, H. (2022). An Evaluation of the Behavior Settings in the Territory of Sacred Places Case Study: The Peripheral Territory of Hazrat Masoumeh's Holy Shrine. *The Monthly Scientific Journal of Bagh-e Nazar*, 19(107), 21-40. <https://doi.org/10.22034/bagh.2021.273808.4807> [In Persian]
- Ghalehnooe, M., & Siyami, M. (2015). Analysis of Behavior Setting Types of Third Place. *Journal Indian of Fundamental and Applied Life Science*, 5 (S4), 1237-1246.
- Ghodrati, H., & Gharbi, M. (2019). The social construction of identity in the Golestan quarter of Sabzevar: Narrative research of challenges and identity of the Ghorbat community. *Romani Studies*, 29(1), 85-110. <https://doi.org/10.3828/rs.2019.5>
- Golrokh, Sh. (2010). Behavioral Setting, the Basic Unit for Environmental Analysis. *Armanshahr*. Tehran. [In Persian]
- Goosen, Z., & Cilliers, E. J. (2018). Third places for social sustainability: A planning framework based on local and international comparisons. *International Journal of Urban and Civil Engineering*, 12(3), 260-264. <https://doi.org/10.5281/zenodo.1315444>
- Hassannia, B., Rezghi Shirsavar, M., Mehrannejad, M. (2013). Third Place Location Indicators in Contemporary Iranian Cities. Second National Conference on Islamic Architecture and Urban Planning. Tabriz. <https://civilica.com/doc/289597> [In Persian]
- Hawkins, C. J., & Ryan, L. A. J. (2013). Festival spaces as third places. *Journal of place management and development*, 6(3), 192-202. <https://doi.org/10.1108/JPM-02-2013-0002>
- Kanosvamhira, T. P. (2024). Exploring urban community gardens as 'third places': Fostering social interaction in distressed neighbourhoods of Cape Town, South Africa. *Leisure Studies*, 1-18. <https://doi.org/10.1080/02614367.2023.2291626>
- Kargar, T., Ghareh Begloo, M. (2015). The secret of the sustainability of the Jolfa sidewalk in Isfahan as a third place. *International Conference on Civil Engineering, Architecture and Urban Infrastructures*. Tabriz. [In Persian]
- Kowalkowski, J., Rhubart, D., & Li, Y. (2025). Mental health status and third places use among rural working-age adults in the United States. *Rural Society*, 1-19. <https://doi.org/10.1080/10371656.2025.2465169>
- Lawson, K. (2004). Libraries in the USA as traditional and virtual "third places". *New library world*, 105(3/4), 125-130. <https://doi.org/10.1108/03074800410526758>
- Lee, J. H., & Tan, T. H. (2023). Neighborhood walkability or third places? Determinants of social support and loneliness among older adults. *Journal of Planning Education and Research*, 43(2), 240-253. <https://doi.org/10.1177/0739456X19870295>
- Luo, Q., Wang, J., & Yun, W. (2016). From lost space to third place: The visitor's perspective. *Tourism Management*, 57, 106-117. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2016.05.016>
- Mair, C., Diez Roux, D., Morenoff, J., (2010). Neighborhood stressors and social support as predictors of depressive symptoms in the Chicago community adult health study. *HealthPlace*, 16, 811-819. <https://doi.org/10.1016/j.healthplace.2010.04.006>
- Malovics, G., Cretan, R., Mereine Berki, B., & Toth, J. (2018). Urban Roma, segregation and place attachment in Szeged, Hungary. *Area*, 51(1), 72-83. <https://doi.org/10.1111/area.12426>
- Masciarelli, L., Lamirande, M., Dalimier, I., Mertens, A., Elsen, C., & Schellings, C. (2024). A third place as a space to foster citizen participation and their empowerment: The case of "La Ruche à Projets". <https://doi.org/10.1145/3638036.3641760>
- Mehta, V., & Bosson, J. K. (2010). Third places and the social life of streets. *Environment and behavior*, 42(6), 779-805. <https://doi.org/10.1177/0013916509344677>
- Meshram, K., & O'Cass, A. (2013). Empowering senior citizens via third places: research driven model development of seniors' empowerment and social engagement in social places. *Journal of Services Marketing*, 27(2), 141-154. <https://doi.org/10.1108/08876041311309261>
- Modiri, A. and Davoodi, E. (2017). A Study on the Role of Third Places in Zanjan's Social Life in the Period between Constitutional Revolution and Islamic Revolution, Case Study: Sabzeh Meydan District of Zanjan-Iran. *Human Geography Research*, 49(3), 553-570. <https://doi.org/10.22059/jhgr.2016.56782> [In Persian]

- Mohammadi Salek, M. and Asgari, A. (2022). Influential Factors in the Realization of the Third Place in Informal and Sociable Urban Spaces (Case Study: Informal Sitting Spaces Inside Tehran's Cultural and Commercial Complexes). *Journal of Urban Sustainable Development*, 3(7), 83-97. <https://doi.org/10.22034/usd.2022.698441> [In Persian]
- Moore, R. C., & Cosco, N. G. (2010). Using behaviour mapping to investigate healthy outdoor environments for children and families. *Innovative Approaches to Researching Landscape and Health*, London: Routledge.
- Nameni, E., Nameni, R., Gharbi, M. (2018). Investigate the impact of social exclusion of gypsies minority on the social security in the city of sabzevar. *Societal Security Studies*, 9 (1): 33-62. http://sss.jrl.police.ir/article_19014_b91a64aa47d5a1acfdc3b2a1a6198e9b.pdf [In Persian]
- Nasehi, H., Saberi, H., Ghaedrahmati, S., & Khademolhoosini, A. (2023). Social sustainability and urban third places: the case of the city of Isfahan in Iran. *GeoJournal*, 88(5), 4873-4885. <https://doi.org/10.1007/s10708-022-10756-8>
- Nozari, M., Sharifian, M. A. (2014). Strategies for Promoting Social Interactions in Tehran City Based on Oldenberg's Third Place Theory Case Study: Lalehzar Street, Tehran. First National Conference on Urban Planning, Urban Management and Sustainable Development. University of Tehran. Iran. [In Persian]
- Oldenburg, R. (1997). Our vanishing third places. *Planning commission-ers journal*, 25(4), 6-10.
- Oldenburg, R. (1999). *The great good place: cafés, coffee shops, book-stores, bars, hair salons, and other hangouts at the heart of a community*. Da Capo Press. Cambridge.
- Oldenburg, R. (Ed.). (2001). *Celebrating the third place: Inspiring stories about the great good places at the heart of our communities*. Da Capo Press.
- Ramezani, M., gharehbaglou, M. and molaei, A. (2022). The Role of Third Places in Enhancing Citizens' Sense of Belonging. Study Case: From Valiasr Square to the Intersection of Valiasr Street, Tehran. *Rahpooye Memari-o Shahr-sazi*, 1(2), 61-76. <https://doi.org/10.22034/rau.2022.562032.1011> [In Persian]
- Raytcheva, S., Rouet, G., & Côme, T. (2023). Third places as catalysts of resilience. In *Resilient and Sustainable Cities* (pp. 323-342). Elsevier. <https://doi.org/10.1016/B978-0-323-85351-7.00022-5>
- Rosenbaum, M. S. (2006). Exploring the social supportive role of third places in consumers' lives. *Journal of Service Research*, 9(1), 59-72. <https://doi.org/10.1177/1094670506289530>
- Selim, G. (2015). The landscape of differences: Contact and segregation in the everyday encounters. *Cities*, 46, 16-25. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2015.04.001>
- Small, M. L. (2006). Neighborhood institutions as resource brokers: Childcare centers, interorganizational ties, and resource access among the poor. *Social Problems*, 53(2), 274-292. <https://doi.org/10.1525/sp.2006.53.2.274>
- Swapan, Abu yousuf. (2013). 'Third Place'-an Urban Regeneration Strategy.
- Vilar, K., & Cartes, I. (2016). Urban design and social capital in slums. Case study: Moravia's neighborhood, Medellin, 2004-2014. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 216, 56-67. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.12.008>
- Vosough, M. M., & Hanaee, T. (2023). Evaluation of The Quality of the Third Place for Young People With an Emphasis on Promoting Social Resilience (Case Study of Sajjad Neighborhood). *Space Ontology International Journal*, 3 (12): 15-27. Doi: [10.22094/soij.2023.1987978.1555](https://doi.org/10.22094/soij.2023.1987978.1555)
- Walton, E. (2014). Vital places: facilitators of behavioral and social health mechanisms in low-income neighborhoods. *Social Science & Medicine*, 122, 1-12. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2014.10.011>
- Williams, P., & Pocock, B. (2010). Building 'community' for different stages of life: physical and social infrastructure in master planned communities. *Community, work & family*, 13(1), 71-87. <https://doi.org/10.1080/13668800903060069>

پروہشگاہ علوم انسانی ومطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی